

6. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-654.
7. Федяєва В. Л. Педагогічна система В. Сухомлинського : навчально-методичний посібник / В. Л. Федяєва, О. В. Сараєва. – Херсон : ХДУ, 2006. – 142 с.

Голобородько Е.П.

В. СУХОМЛИНСКИЙ. «СТО СОВЕТОВ УЧИТЕЛЮ» (ЧАСТЬ II): ИЗ ОПЫТА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье раскрывается содержание каждого из «Ста советов учителю» В. Сухомлинского, которые были обработаны в системе последипломного образования в ходе курсового периода. Кроме этого был использован опыт учителей Херсонщины в процессе применения ими инновационных образовательных технологий: мультимедийные, эвристические, бинарные лекции, лабораторные (семинарские) занятия, презентации, онлайн-конференции, интерактивные методы (блиц-опрос, «Микрофон», кейс-метод), использование мультимедийной доски, Интернета, компьютера, «Открытой студии» с участием экспертов (родителей и старшеклассников), составление планов и обсуждение отдельных вопросов с элементами дискуссии и многое др.

Ключевые слова: советы В. Сухомлинского, инновационные образовательные технологии, интерактивные методы, учителя, родители, школьники старших классов.

Goloborod'ko E. P.

V. SUKHOMLYNSKIY. «ONE HUNDRED TIPS TO A TEACHER» (PART II): EXPERIENCE OF USE IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

The article is exposed the content of every of «one hundred tips» of V. Sukhomlynskiy, that have been worked out in the system of postgraduate education mainly during course period. Besides there were used experience of teachers of Kherson region in the process of use of innovative educational technologies: multimedia, heuristic ones, binar lectures, laboratory (seminar) studies, presentations, online conferences, interective methods (blitz-questioning, «Microphone», case-method), use of multimedia board, internet, computer, «Open studio» with participation of experts (parents and senior schoolchildren), making of plans and speaking up on separate questions with the elements of discussion and so on. It is marked the moments, according to the words of teachers, that had enriched them.

Also it is presented the results of test self-analysis, which showed that teachers creatively had taken into account the most part of tips of V. Sukhomlynskiy but not a small part of statesments of outstanding scientist-pedagogue were new for them and they received them deeper and in the most contemporary way.

Keywords: tips of V. Sukhomlynskiy, innovative educational technologies, teachers, parents, schoolchildren of senior forms.

УДК 37.013

Слюсаренко Н. В., Кульбацька М. В.*

**ПОТРЕБА У СПІЛКУВАННІ ЯК ОСНОВА СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
УЧАСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ
(У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО)**

У статті розглянуто основні аспекти спілкування як основи суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів при організації педагогічного процесу у вищій школі. Розкрито сутність понять «спілкування», «педагогічне спілкування», «суб'єкт-суб'єктна взаємодія».

Наголошено на актуальності педагогічних ідей В. Сухомлинського щодо необхідності задоволення потреби людини у спілкуванні, створення в навчальному закладі умов для ефективного спілкування між учасниками педагогічного процесу.

Звернуто увагу на те, що суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають готовність викладача і студентів до взаєморозуміння і взаємоповаги у процесі спілкування, а тому

* © Слюсаренко Н. В., Кульбацька М. В.*

спілкування є невід’ємною складовою суб’єкт-суб’єктної взаємодії при організації педагогічного процесу у вищій школі.

Ключові слова: спілкування, педагогічне спілкування, суб’єкт-суб’єктна взаємодія.

Відповідно до сучасних тенденцій розвитку вищої освіти в Україні питання організації ефективної взаємодії учасників педагогічного процесу – студента і викладача – є одним із пріоритетних. Основною умовою встановлення взаємозв’язку між педагогом і вихованцями є їх потреба у спілкуванні.

Наукове розроблення проблеми спілкування було розпочато такими вітчизняними педагогами, як К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Вони зробили значний теоретичний і практичний внесок у розроблення проблеми культури спілкування та встановлення доброзичливих стосунків між учасниками педагогічного процесу. Так, В. Сухомлинський, розмірковуючи про ефективну організацію педагогічного процесу, зауважив, що він полягає не в механічному переданні знань, а в побудові найскладніших людських взаємин, які безпосередньо виявляються у спілкуванні. Учений наголошував на необхідності створення такої ситуації спілкування, яка б природно стимулювала образне мислення і мовну діяльність вихованців [15, с. 17]. А це, як відомо, можливо за умови взаємодопомоги, взаєморозуміння, підтримки, довіри, емпатії всіх учасників процесу навчання.

Питання впливу спілкування на організацію педагогічного процесу в цілому та на розвиток особистості зокрема привернули увагу цілої плеяди сучасних науковців (Б. Ананьєв, В. Кан-Калік, Дж. Кейтон, Я. Коломинський, Н. Кузьміна, О. Куракін, О. Леонтєв, Х. Лійметс, А. Мудрик, В. Мясіщев, Л. Новиков, К. Роджерс, К. Успанов та ін.). Утім традиційна система вищої освіти України не завжди забезпечує запити суспільства щодо особистісного розвитку студентів за рахунок вироблення єдиної стратегії педагогічного спілкування, а отже й якості освітньої діяльності.

На жаль, як наголошував В. Сухомлинський, «біда багатьох учителів (діти і особливо підлітки називають їх сухарями) полягає в тому, що вони забувають: учень – це насамперед жива людина, що вступає в світ пізнання, творчості, людських взаємовідносин» [15, с. 12]. Зазначене рівною мірою стосується як загальноосвітньої, так і вищої школи.

Мета статті – визначити, як реалізується потреба у спілкуванні в умовах суб’єкт-суб’єктного підходу до організації педагогічного процесу у вищій школі.

Зазначимо, що нині у вишах України не повною мірою акцентується увага на розвитку особистісного потенціалу кожного студента, на мотивах, потребах, інтересах та індивідуальних особливостях кожної окремої особистості. Це ускладнює побудову перспектив особистісного зростання студентів, реалізацію їх потреби у спілкуванні і, як наслідок, є головною причиною відставання, неуспішності та навіть розчарування в майбутній професії.

Окреслені проблеми постають через переважання укоріненого суб’єкт-об’єктного, авторитарного характеру відносин між студентом і викладачем, орієнтованих лише на передання знань і пасивне їх сприймання, без урахування прагнень та активності студентів у спілкуванні з викладачем під час процесу навчання. Звісно, за таких умов неможливий повноцінний та ефективний розвиток справжнього професіонала, розкриття його потенціалу.

Тому основне завдання сучасного педагога – забезпечити у спілкуванні зі студентами суб’єкт-суб’єктну взаємодію. Така взаємодія допоможе плідно розвивати особистість студента з урахуванням його власних потреб, побажань та активної позиції. Викладач має допомогти кожному студенту і групі в цілому знайти ефективні шляхи самовизначення і самовираження, що базуватимуться на взаємній повазі, незалежності та творчій співучасті.

Вищезгадане надзвичайно важливо, адже, за дослідженнями А. Маслоу, серед первинних людських потреб є потреби в контактах, тобто взаємодії, любові, визнанні та самоактуалізації [11].

У процесі спілкування педагога зі студентами реалізуються базові потреби людини, а отже акумулюється розвиток ініціативи, самостійності, комунікабельності і компетентності майбутнього фахівця. При цьому активність студентів у спілкуванні допомагає організувати той необхідний психічний контакт, без якого не може бути достатньо продуктивної взаємодії і, як наслідок, справжнього суб'єкта пізнання.

Таким чином, виникає потреба в педагогові нового типу, який прагне не лише викликати інтерес, поліпшити шляхи та якість засвоєння дисципліни, що викладає, а й, будучи наставником і помічником для студентів, розвинути їхні особистісні якості через безпосередню інтенсифікацію педагогічного спілкування та створення в його результаті суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Відтак вважаємо за необхідне дослідити процес побудови суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і студентами у процесі їх спілкування, що, на нашу думку, допоможе інтенсифікувати ефективність організації педагогічного процесу, дозволивши враховувати й опиратися на індивідуальні інтереси, потреби, можливості і особистий досвід студентів.

Передусім важливо зауважити, що в сучасних наукових розвідках актуалізуються декілька підходів до поняття «спілкування». Найбільш популяризованим і розробленим є підхід до спілкування як до одного з видів діяльності (це особливий вид діяльності, який супроводжує всі інші її види, а саме: гру, навчання, працю тощо). Крім того існують підходи до спілкування як специфічної системи міжособистісної взаємодії, а також як до безпосереднього відображення і вираження відносин особистості.

Варто наголосити, що В. Сухомлинський був переконаний, що «людське спілкування – це надзвичайно широке, багатогранне задоволення потреби людини в людині» [14, с. 481]. Він вважав, що «розкіш душевного спілкування – це надзвичайно ніжна ділянка людського серця, і доторкатися до цієї ділянки треба обережно. Вихователь має тактовно, непомітно спонукати до висловлювання тих думок, які хвилюють людину і які вона й сама ще не до кінця осмислила. Треба сказати такі слова (або прочитати їх із книжки), щоб людина осмислила свою думку, висловила її, пережила подив перед істиною» [там само, с. 484].

Особливого значення Василь Олександрович надавав педагогічному спілкуванню. З цього приводу він писав: «Треба створити таке спілкування вихователя й вихованців, щоб кожне слово, звернене до юного серця й розуму, пробуджувало внутрішні духовні сили, викликало внутрішню роботу розуму й серця, спрямовану на самопізнання й самовдосконалення» [16, с. 698].

Як бачимо, В. Сухомлинський наголошував на надзвичайній важливості спілкування між людьми в цілому та між вихователем і вихованцями зокрема. Зазначав, що треба тактовно спонукати дітей до осмисленого висловлювання своїх думок, дбати про те, щоб спілкування спонукало їх до дії, до «роботи розуму й серця».

Немає жодного сумніву, що потреба у спілкуванні успішно реалізується в умовах широко декларованого нині так званого суб'єкт-суб'єктного підходу до організації педагогічного процесу. Але перед тим як розглянути його сутність, наведемо тлумачення понять «спілкування» та «педагогічне спілкування».

Поняття «спілкування» у Словнику психолого-педагогічних термінів характеризується як взаємодія двох або більше людей з метою встановлення та підтримки міжособистісних відносин, досягнення загального результату спільної діяльності [12, с. 42-43]. Наголошено, що спілкування є одним із найважливіших чинників психічного й соціального розвитку дитини.

Філософський енциклопедичний словник характеризує спілкування як процес взаємозв'язку і взаємодії суспільних суб'єктів, у якому відбувається обмін діяльністю,

інформацією, досвідом, здібностями, уміннями, навичками, а також результатами діяльності [18, с. 147].

Л. Виготський, досліджуючи відмінності філософського і психологічного підходів до поняття «спілкування», відзначив, що вони виражаються в тому, що в першому випадку воно розуміється як діяльність або взаємодія соціальних суб'єктів, які мають певні цілі, а в другому – наголошується на емоційно-психологічних моментах, а саме: наявності контакту, сприйнятті й розумінні іншої людини [2, с. 51].

Д. Кейтон стверджує, що спілкування – це не просто процес передавання інформації, а процес установалення контакту для виключно повного розуміння один одного у процесі взаємодії [22].

У наукових розвідках Б. Паригіна поняття «спілкування» характеризується як складний, багатогранний процес, який одночасно може виступати як процес взаємодії індивідів, як інформаційний процес, як процес співпереживання і взаємного розуміння один одного [10, с. 178]. У деяких інших роботах ученого спілкування трактується як поведінка, у процесі якої розвиваються, проявляються міжособистісні відносини та встановлюється суб'єкт-суб'єкта взаємодія.

Що стосується структури спілкування, то оскільки в літературі найчастіше воно розглядається як вид діяльності, його структура представляється в тих же елементах, що й будь-яка діяльність, тобто мова йде про суб'єктів спілкування, потреби у спілкуванні, його цілі або завдання, предмет спілкування, засоби, результат. А при психологічному підході певна увага приділяється й мотивам спілкування [5, с. 20].

Для детального розуміння процесу спілкування між викладачем і студентом під час педагогічного процесу наведемо найбільш влучну, на нашу думку, модель спілкування, розроблену О. Леонтьєвим. У ній дослідник виділяє, по-перше, інтенційність спрямованості спілкування, тобто наявність специфічної мети, самостійної або підпорядкованої іншим цілям, наявність специфічного мотиву; по-друге, його результативність як міру відповідності досягнутого результату поставленій меті; по-третє, нормативність, що виражається насамперед у факті соціального контролю за протіканням і результатами акту спілкування [7, с. 112].

Педагогічне спілкування, за визначенням Л. Хохленкової, постає, з одного боку, як емоційний процес, а з іншого – як безпосередня змістовна характеристика взаємин. Авторка зауважує, що педагогічне спілкування – це творчий процес і в сенсі вирішення навчальних завдань, і в сенсі його організації [19].

Ураховуючи, що педагогічна діяльність викладача ВНЗ узагалі є творчим процесом, варто відзначити, що творчий характер має не лише сам акт вирішення педагогом конкретного завдання, але й процес втілення цього вирішення в процесі спілкування зі студентами та побудови суб'єкт-суб'єктних відносин як результату цієї взаємодії.

Звичайно, здатність викладача (як і вчителя) до педагогічної взаємодії зі студентами, що здійснюється у процесі їх спілкування, має ґрунтуватися на твердому фундаменті любові, розуміння та поваги.

В. Сухомлинський стверджував і багаторазово повторював, що навчитися любити дітей не можна ні в навчальному закладі, ні за книгами. Ця здатність розвивається у процесі участі людини в суспільному житті, її взаємовідносинах з іншими. Саме педагогічна праця, будучи за своєю природою повсякденним спілкуванням з дітьми, поглиблює любов до людини, віру в неї. Учений підкреслив, що покликання до педагогічної діяльності розвивається в начальному закладі у процесі цієї діяльності [13, с. 15]. Водночас слід пам'ятати, що ця любов має бути помножена на знання законів педагогічного спілкування, адже саме взаємини з дитиною рухають процес навчання і виховання.

Оскільки процес спілкування безпосередньо пов'язаний із суб'єкт-суб'єктною взаємодією викладача і студента, можемо зауважити, що досвід, отриманий майбутніми фахівцями у процесі узгодженого та цілеспрямованого вирішення завдань спільної

діяльності з викладачем, координатором, наставником, сприяє особистісному професійному зростанню всіх учасників [1, с. 5].

Суб'єкт-суб'єктні відносини характеризується як «міжособистісна педагогічна взаємодія, що реалізує базову потребу дитини в залученні її до соціуму і культури суспільства на основі рівноправного партнерства з учителем, характеризує готовність суб'єктів виховання до взаєморозуміння і взаємоповаги у процесі спілкування і діяльності» [6, с. 883].

Отже, суб'єкт-суб'єктні відносини поміж іншим передбачають готовність суб'єктів (у нашому випадку – викладача і студентів) до взаєморозуміння і взаємоповаги у процесі спілкування. Тобто спілкування є невід'ємною складовою суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Можна навіть констатувати, що спілкування лежить в її основі, адже супроводжує будь-який вид спільної діяльності викладача і студентів.

Саме тому вважаємо за доцільне зупинитися на структурі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, у процесі якої й відбувається безпосереднє задоволення потреб учасників педагогічного процесу у спілкуванні.

Грунтуючись на дослідженнях С. Недбайло [9] та Л. Уманського [17], можемо виділити три етапи розвитку суб'єкт-суб'єктного типу взаємодії.

Перший етап передбачає проектування подальшої діяльності. На цьому етапі виокремлюються цілі та завдання суб'єкт-суб'єктних відносин (тобто визначаються основні аспекти спілкування), аналізується ситуація, відбувається вибір стратегії взаємодії (кооперація, товариство, співдружність, співробітництво).

Формулюючи мету, варто враховувати, що студент має виступати передусім дослідником, організатором і виконавцем власних ідей, а викладач – координатором і наставником.

На важливості феномену «організованого мислення», оволодівши яким, студент може успішно привести свої випадкові враження про різні явища навколишнього світу в єдину систему перевірених суджень, обґрунтованих розумінням сутності тієї чи іншої сфери дійсності, наголошує В. Давидов [3].

Д. Мехонцева визначає, що головною метою особистості є саморозвиток насамперед особистісних якостей, які постають умовами, без яких виконання особистістю функціональних цілей або неможливе, або неякісне [8].

Другий етап – етап реалізації. На цьому етапі відповідно до обраної стратегії взаємодії розподіляються соціальні ролі і за розробленим планом відбувається виконання членами команди необхідної для досягнення мети сукупності індивідуальних дій.

За суб'єкт-суб'єктної взаємодії кожен її учасник має можливість особистісно зростати, розвивати творчість та ініціативу. Саме тому навчально-виховний процес визначається як процес розвитку особистісних характеристик студента, що характеризують його як носія суб'єктної позиції. Дослідники вбачають необхідність побудови викладачем спілкування таким чином, щоб студент зміг проявляти свою суб'єктну позицію, учився бути активним, самостійним суб'єктом майбутньої професійної діяльності [20].

Третій етап – рефлексія. На етапі проводиться колективний та індивідуальний аналіз діяльності, оцінювання внеску кожного в досягнення загальної мети.

Зауважимо, що рефлексія робить студента суб'єктом своєї активності в освіті, у повсякденному житті, у взаємодії з навколишнім світом [21, с. 29]. Тобто рефлексія сприяє виявленню самостійності, усвідомленості, творчості в діяльності, а відтак є вагомим, невід'ємним етапом розвитку суб'єкт-суб'єктного типу взаємодії.

Для опису моделі емоційно-інтелектуальної взаємодії та рефлексії у процесі навчання вагоме значення становить робота М. Дмитрієвої «Управление учебным процессом в высшей школе» [4], яка зосереджує увагу на виділенні та необхідності розмежування саморефлексії педагога і студента, а також їх взаємної рефлексії та її рівнів. Дослідниця підкреслює, що рефлексія виявляється у двох видах:

саморефлексія і рефлексія особистості. Остання розуміється як взаємна рефлексія, адже будується на основі адекватної імітації міркувань колег [4].

Таким чином, в умовах суб'єкт-суб'єктної підходу студент у процесі педагогічного спілкування має виступати як соціально зріла особистість, носій наукового світогляду. Це передбачає врахування не лише власної системи поглядів на світ, а й оцінки себе в ньому. Іншими словами, формування світогляду студента означає розвиток його рефлексії, усвідомлення ним себе суб'єктом навчальної діяльності, носієм певних суспільних цінностей, соціально корисною особистістю. Зазначене у свою чергу означає, що педагогу необхідно підвищувати ефективність навчання, дбати про спеціальну організацію педагогічного спілкування, створювати умови для відстоювання студентами своїх поглядів, цілей, життєвої позиції як у навчальній, так і у виховній діяльності.

Ураховуючи вищесказане, взаємовідносини між викладачем і студентами у процесі їх спілкування мають стати партнерськими. Сучасний викладач – не просто транслятор непорушних освітніх істин і контролер результатів зусиль студентів, а насамперед організатор навчального процесу, організатор процесу спілкування, активний учасник безперервного діалогу зі студентами, старший товариш, ведучий, що не лише допомагає в освоєнні дисципліни, а передусім забезпечує особистісний професійний розвиток кожного студента.

В. Сухомлинський писав, що без постійного духовного спілкування вчителя і дитини, без взаємного проникнення у світ думок, почуттів, переживань один одного немислима емоційна культура як плоть і кров педагогічної культури [13, с. 17].

Отже, для ефективного здійснення педагогічного процесу викладач має бути яскравим прикладом професійного ставлення до своєї діяльності та активної життєвої позиції, що виявляється в результатах його спілкування зі студентами. Глибоке знання свого предмета, нестандартні прийоми донесення навчального матеріалу, актуалізація філософських категорій та постійна активна взаємодія зі студентами здатні подолати скептичне ставлення до предмета й разом із тим допоможуть плідному здійсненню всіх етапів суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників педагогічного процесу. За таких умов можливо також максимально задовольнивши потребу педагога і студентів у спілкуванні та зробити його більш ефективним.

Порушена у статті проблема щодо реалізації потреби у спілкуванні в умовах суб'єкт-суб'єктного підходу до організації педагогічного процесу у вищій школі багатоаспектна і потребує більш детального вивчення та обґрунтування. Предметом подальшого наукового пошуку можуть стати шляхи організації оптимального педагогічного спілкування викладача і студентів під час аудиторної та позааудиторної роботи.

Література

1. Алтухова А. А. Формирование субъект-субъектных отношений учителя и учащихся в учебном процессе общеобразовательной школы : автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.01 / Алтухова Анна Анатольевна. – Барнаул, 2004. – 22 с.
2. Выготский Л. Избранные психологические исследования / Л. Выготский. – М., 1956. – 519 с.
3. Давыдов В. Деятельность. Идеальное и сознание. Личность. Теория развивающего обучения / В. Давыдов. – М. : ИНТОР, 1996. – С. 10-59.
4. Дмитриева М. Управление учебным процессом в высшей школе / М. Дмитриева. – Новосибирск: НЭТИ, 1971. – 180 с.
5. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: книга для учителя / В. Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
6. Кремень В. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Леонтьев А. Общение как объект психологического исследования. Методологические проблемы социальной психологии / А. Леонтьев. – М. : Наука, 1975. – 123 с.

8. Мехонцева Д. Самоуправление и управление / Д. Мехонцева. – Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 1991. – 241 с.
9. Недбайло С. В. Оптимизация педагогического сотрудничества преподавателей и курсантов в образовательном процессе военно-учебного заведения : автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.08 / Светлана Валентиновна Недбайло. – М., 2008. – 24 с.
10. Парыгин Б. Основы социально-психологической теории / Б. Парыгин. – М., 1971. – С. 178.
11. Психология личности. Тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыряя. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 287 с.
12. Словарь психолого-педагогических понятий / авт.-сост. Т. Г. Каленникова, А. Р. Борисевич. – Минск: БГТУ, 2007. – 68 с.
13. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский – М. : Издательство «просвещение», 1969. – С. 18 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://coollib.com/b/235601/read> - Загол. с экрана.
14. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1979. – Т. 1. – С. 427-644.
15. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.
16. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителів / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1979. – Т. 2. – С. 447-698.
17. Уманский Л. К проблеме психологической оценки «коллективной деятельности» и структуры контактной группы как коллектива / Л. Уманский // Социально-психологические аспекты общественной активности школьников и студентов. – Ярославль, 1975. – Вып. 42. – С. 5-12.
18. Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – 843 с.
19. Хохленкова Л. А. Технология профессионального педагогического общения при обучении иностранному языку студентов неязыковых специальностей : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Людмила Анатольевна Хохленкова. – М. : РГБ, 2003. – 232 с.
20. Чернова Н. А. Формирование личностных качеств студента как субъекта образовательной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Наталья Айратовна Чернова. – Елабуга, 2006. – 20 с.
21. Шамова Т. И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т. И. Шамова, Т. М. Давыденко. – М., 2001. – 384 с.
22. Keyton J. Communication and organizational culture: A key to understanding work experience. Thousand Oaks, CA: Sage, 2011. – 22 p. [Electronic resource]. – Access: <http://www.joannekeyton.com/documents/BiselMessersmithKeytonJME2009.pdf> – Title from the screen.

Слюсаренко Н. В., Кульбацкая М. В.

ПОТРЕБНОСТЬ В ОБЩЕНИИ КАК ОСНОВА СУБЪЕКТ-СУБЪЕКТНЫХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ УЧАСТНИКОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ (В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ В. СУХОМЛИНСКОГО)

В статье рассмотрены основные аспекты общения как основы субъект-субъектного взаимодействия преподавателя и студентов при организации педагогического процесса в высшей школе. Раскрыта сущность понятий «общение», «педагогическое общение», «субъект-субъектное взаимодействие».

Отмечена актуальность педагогических идей В. Сухомлинского о необходимости удовлетворения потребности человека в общении, создания в учебном заведении условий для эффективного общения между участниками педагогического процесса.

Обращено внимание на то, что субъект-субъектные отношения предполагают готовность преподавателя и студентов к взаимопониманию и взаимоуважению в процессе общения, а потому общение является неотъемлемой составляющей субъект-субъектного взаимодействия при организации педагогического процесса в высшей школе.

Ключевые слова: общение, педагогическое общение, субъект-субъектное взаимодействие.

Slyusarenko N.V, Kulbatska M.V.

NECESSITY IN COMMUNICATION AS A PRINCIPLE PART OF SUBJECT-TO-SUBJECT INTERACTION OF PARTICIPANTS OF THE TEACHING PROCESS IN A HIGHER SCHOOL (IN THE CONTEXT OF V. SUKHOMLYNSKYI IDEAS')

The essential aspects of communication as a principal part of subject-to-subject interaction among teacher and students during teaching process in a Higher School are examined in the article. The essence of the concepts of «communication», «pedagogical communication», «subject-to-subject interaction» are viewed.

The principal stages of subject-to-subject interaction development in the process of communication and way of its realization are highlighted. It is pointed out that subject-to-subject interaction development in pedagogical communication provides an opportunity for an initiative, independence, social skills and future specialist competences development.

The article reveals an importance of pedagogical ideas of V. Sukhomlynskyi in creation of the positive environment among participants of educational process.

The authors of the article underline that subject-to-subject interaction allows mutual understanding and respect for teacher and students during their communication. Thus, communication is an integral, key part of subject-to-subject interaction development in teaching process in a higher school.

Keywords: communication, pedagogical communication, subject-to-subject interaction.

УДК 373.5:37.011.32

Ящук І. П.*

**АКТИВНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
В АВТОРСЬКІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті аналізуються ідеї педагогічного співробітництва вчителів, учнів, батьків в авторській школі В. Сухомлинського, які спричинили активне відродження гуманістичної концепції розвитку дитини та розвиток ідей педагогіки співробітництва. Увагу звернуто на відкритість, доступність школи для батьків і створення системної підтримки інформаційного психолого-педагогічного розвитку родин, можливість їх активної участі в житті школи, при цьому схарактеризовано особливості спілкування педагога в умовах взаємоповаги, доброзичливості, взаєморозуміння, взаємопідтримки на основі авторитету вчителя.

Ключові слова: школа, учень, батьки, співробітництво, колектив, міжособистісні взаємини, педагогічна освіта батьків, виховання, розвиток, культура спілкування.

За нових реалій розвитку українського суспільства, технократичного підходу до освіти значно зростає потреба відродження, інтеріоризації культурно-гуманістичних засад навчально-виховного процесу. Нова парадигма освіти, традиції, культура покладають на освітню діяльність, навчальний заклад і сім'ю, учнів конкретні завдання щодо формування світогляду особистості, індивідуального досвіду, творчих нахилів. В умовах гуманізації суспільства серед найважливіших проблем стабільного розвитку визначається й розвиток співпраці між школою, учнем та батьками. Західні науковці А. Адлер, Х. Келлі, Ч. Кулі, К. Левін, А. Маслоу, К. Олпорт, К. Роджерс, М. Сноу вважають, що існують такі види зв'язків між людьми: на основі експресії (первинні, або міжособистісні, взаємини); на основі співпраці (вторинні, або функціонально-рольові). Водночас їх сутність розкривається у процесі взаємодії та спілкування між партнерами, в організації спільної діяльності. У цьому контексті надзвичайно важливим є вивчення й аналіз досвіду практичної діяльності школи на засадах культурно-гуманістичного підходу В. Сухомлинського. Від культури співробітництва школи, учнів та батьків,

* © Ящук І. П.*